

Толстая Н. В.
*аспірант кафедри економічної теорії
Херсонського державного університету*

Tolstaya N. V.
*Graduate Student of Economics
Kherson State University*

ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ СТРАТЕГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ХАРЧОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

THE INNOVATIVE POTENTIAL AS AN IMPORTANT ELEMENT OF THE STRATEGIC POTENTIAL FOOD ENTERPRISES

Анотація. У статті розглянуто сутність та структуру інноваційного потенціалу як елемента стратегічного потенціалу. Проаналізовано основні проблеми реалізації інноваційної моделі в харчовій промисловості України та, відповідно до цього, виділено чотири процеси інноваційного розвитку харчової промисловості. Розглянуто низку заходів щодо стимулювання інноваційного потенціалу на галузевому рівні та держави в цілому.

Ключові слова: інноваційний потенціал, харчова промисловість, стратегічний потенціал харчових підприємств, інноваційний розвиток.

Постановка проблеми. Уміння формувати й ефективно використовувати інноваційний потенціал у системі стратегічного потенціалу стає вирішальним фактором для розвитку та забезпечення конкурентоспроможності харчового підприємства, адже саме інновації взаємодіють із багатьма процесами в соціальному і природному середовищі, їм належить ключова роль у реалізації гармонійного поєднання економічного розвитку зі збереженням природного середовища і соціальним прогресом. Тому особливої актуальності набуває розгляд питань щодо інноваційного потенціалу як системного показника, що характеризує рівень ефективності стратегічного потенціалу підприємства та реалізації стратегії інноваційного розвитку харчової промисловості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед учених, які висвітлюють різні аспекти інноваційного потенціалу слід виділити Л.І. Федулова [5], В.В. Губіна [6], І.Ю. Гришова [2], Т.М. Гнатєва [2], В.А. Верба [3], І.В. Новікова [3] тощо. Крім того, питанням аналізу стратегічного потенціалу підприємства приділяли увагу багато вчених, серед яких можна виокремити І.Р. Бузька, О.М. Бурака, Г.Х. Ватсона, Н.С. Краснокутську, Б.М. Мізюка, Р.С. Кемпа, С.Д. Довбня, А.Н. Тищенко.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на досягнення вчених, багато теоретичних та практичних питань у цій галузі знань ще недостатньо вирішені. Про це свідчить наявність неоднозначності в розумінні сутності зазначеної категорії. Це значною мірою ускладнює вироблення конкретних практичних рекомендацій з його формування й ефективного використання.

Мета статті полягає у поглибленому вивченні теоретичних аспектів інноваційного потенціалу як елемента стратегічного потенціалу харчових підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стратегічний потенціал є характеристикою динамічного стану підприємства харчової промисловості, який обумовлений цілями його функціонування та розвитку. Тобто активність харчового підприємства, його перехід з одного якісного стану в інший визначаються саме його стратегічним

потенціалом. Управління цим потенціалом пов'язане не тільки з пізнанням і використанням, але й формуванням і розвитком тих його властивостей, які необхідні для досягнення бажаного результату [8, с. 25].

Погоджуємося з тим, що відповідно до закону розвитку організацій, який стверджує, що кожна матеріальна система прагне досягти найбільшого сумарного потенціалу за проходження всіх етапів життєвого циклу. Таким чином, стратегічний потенціал харчового підприємства – головний критерій доцільності його існування, адже через ріст цього потенціалу йде розвиток і підприємства, і його підрозділів, а також усіх елементів виробничо-господарської системи.

Формування стратегічного потенціалу харчових підприємств передбачає: формування сукупності ресурсів (матеріальних, фінансових, трудових, інформаційних) і їх неповторних комбінацій; пошук і реалізацію можливостей розвитку, насамперед ринкових; створення унікальних, відмітних компетенцій харчового підприємства та його персоналу. При цьому одним із важливих завдань у процесі формування та управління стратегічним потенціалом харчових підприємств є виділення його елементів. Серед цих елементів ключовим вважаємо інноваційний потенціал.

Погоджуємося також із думкою більшості науковців про те, що інноваційний потенціал [3, с. 23] трактується як приховані можливості щодо реалізації інноваційного проєкту (впровадження процесових і продуктових інновацій), передбачає залучення додаткових ресурсів із метою завершення формування окремих елементів або збалансування різних складників між собою. Відповідно до останніх досліджень, прийнято вважати, що в процесі свого розвитку інноваційний потенціал проходить три стадії [4, с. 101]:

1) ресурсну, що пов'язана з ревізією ресурсів і спрямована на встановлення ступеня укомплектованості досліджуваного об'єкта ресурсами, потенційно необхідними для проведення конкретної інноваційної діяльності;

2) стадію можливостей, реалізація якої «сигналізує» про потенційну придатність ресурсів, що аналізуються, до інноваційної діяльності;

3) стадію готовності до інноваційної діяльності.

Тобто інноваційний потенціал зводиться до двох формуючих складових частин – реалій (витратної частини) та можливостей (накопичувальної частини). Згодні з тим, що найбільш повна за складом структура інноваційного потенціалу подана Л.І. Федуловою [5, с. 22]. Ця структура інноваційного потенціалу розглядається через такі чотири структурні компоненти:

1) ресурсну, до складу якої входять підсистеми:

– матеріальних ресурсів (сировина, матеріали, паливо, енергія, комплектуючі, виробничі площі та робочі місця, зв'язок і транспорт);

– трудових ресурсів (склад і компетентність керівництва, склад і кваліфікація спеціалістів, склад і кваліфікація робітників);

– інформаційних ресурсів (науково-технічні напрацювання, патенти та ноу-хау, науково-технічна інформація, економічна інформація, комерційна інформація);

– фінансових ресурсів (можливості фінансування інноваційної діяльності із власних коштів; забезпечення обов'язковими коштами на зарплату);

2) продуктову – комплекс товарів, що випускається на харчовому підприємстві із зазначенням таких основних характеристик: оцінка якості, рентабельності й обсягу продажів товару, стан ресурсного забезпечення та виконання функцій НДДКР, виробництва, реалізації, обслуговування споживачів щодо випуску нових видів продукції;

3) техніко-технологічну – комплекс технічного та технологічного оснащення виробництва за такими характеристиками: обладнання та інструменти; технології; прогресивність використовуваних технологій і методів; рівень автоматизації виробництва;

4) організаційно-управлінську, яку належить розглядати як комплексну систему, до якої входять дві підсистеми:

– організаційна (організаційна структура, якість виконання функцій організації виробництва та проектною діяльності, організаційна культура);

– управлінська (загальне керівництво організацією, система та стиль управління).

У харчовій промисловості України існує низка проблем щодо реалізації інноваційної моделі. Це пов'язане не лише з недосконалістю організаційно-економічного механізму, що не створює достатніх стимулів для інновацій, а й низкою загальних чинників [7]. По-перше, в умовах економічної нестабільності домінують короткострокові пріоритети, підприємці орієнтуються на швидку окупність бізнесу з мінімальним ризиком, тоді як упровадження інновацій потребує значних коштів, є ризикованим і ефект від їх упровадження – пролонгованим у часі. По-друге, значна частка підприємств харчової промисловості ще не повністю позбавились наслідків минулої економічної кризи, має низьку рентабельність виробництва і не змогли накопичити достатньо коштів для здійснення техніко-технологічного оновлення виробництва. По-третє, наявність дешевої робочої сили не заохочує підприємців модернізувати виробництво. По-четверте, швидка олігополізація ринків продовольчих товарів також не є заохочуючим чинником до впровадження інновацій. Одним із пріоритетних напрямів підвищення стратегічного потенціалу харчових підприємств є формування та реалізація інноваційного потенціалу.

Що стосується формування інноваційного потенціалу, то воно повинно лаконічно відповідати стратегії розвитку харчової галузі, її цілям та завданням. У вітчизняній науковій літературі немає однозначного бачення як сутності процесу формування інноваційного потенціалу, так і методології його формування і реалізації. Водночас є розуміння взаємозалежності між величиною інноваційного потенціалу та конкурентоспроможністю вітчиз-

няної харчової промисловості. Так, високий потенціал є позитивною характеристикою виживання підприємств харчової промисловості в динамічних кризових умовах світового ринку. За умов кризових трансформацій, рівень та якість інноваційного потенціалу визначають стійкість і гнучкість галузі, а отже, всі зміни, що відбуваються у вітчизняному економічному просторі, вимагають ефективного розвитку всіх складових частин інноваційного потенціалу та інвестиційного забезпечення його реалізації в майбутньому періоді.

Рівень формування інноваційного потенціалу визначають у процесі аналізу наявних і латентних потенційних можливостей та ресурсного забезпечення, оцінки необхідності та достатності наявних ресурсів поставленим цілям та завданням і формування механізмів їх практичної реалізації щодо створення інтегральних зв'язків між структурними ланками, які відповідають внутрішнім перетворенням. Погоджуємося з тим, що формування інноваційного потенціалу харчових підприємств характеризується як безперервний та динамічний процес, який буде нові комерційні можливості та організаційні функції стабільного розвитку й відтворення в майбутньому періоді відповідно до стратегічних завдань [2].

Конкретніше сутність поняття інноваційного потенціалу харчової промисловості необхідно використовувати в контексті цілеспрямованої діяльності, в основу якої покладено розвиток і підвищення сукупного економічного потенціалу галузі з метою підвищення її конкурентоспроможності та нарощення ринкової вартості окремих бізнес-одиниць. Виходячи з визначення інноваційного потенціалу, обґрунтовано, що основа його формування полягає не лише в підвищенні ресурсного забезпечення (тобто матеріально-речовинної та фінансової форм), а здебільшого в створенні таких умов, коли компетенції бізнесу отримають оптимальні можливості використання даних ресурсів та нарощення ринкової вартості в бізнес-процесі. Тобто прямий вплив на ресурсний складник призводить до збільшення інноваційного потенціалу, як наслідок, і стратегічного потенціалу, але не дає максимального позитивного ефекту. Водночас вплив на формування можливостей харчового підприємства, зміна стандартних операцій формують значний інноваційний потенціал, що може мати великі позитивні ефекти, які можна буде порохувати в матеріальній, грошовій формі [1].

Інноваційний розвиток харчової промисловості передбачає реалізацію чотирьох процесів [6]: виявлення можливостей промислового виробництва для створення нових продуктів і послуг; управління портфелем досліджень і розробок та їх фінансування; проектування і розвиток нових продуктів і послуг; просування нових продуктів і послуг на ринок.

Для вирішення завдання розвитку харчової промисловості України на переважно інноваційній основі необхідні такі передумови. По-перше, чітке визначення стратегічних пріоритетів розвитку харчової промисловості на інноваційній основі. По-друге, має бути створений механізм запуску і розумної підтримки інноваційно перспективних підприємств, у тому числі в середовищі малого та середнього підприємництва. По-третє, слід реалістично оцінити, на які джерела інноваційного зростання у сфері харчової промисловості (фінансові, інституційні, кадрові та ін.) може спиратися країна в найближчій і в довготривалій перспективах. Нарешті, по-четверте, повинні бути усунені інституційні перешкоди на шляху інновацій, деформуючі умови нормальної конкуренції і вільного підприємництва на українських ринках.

Із приводу існування системи фінансування інноваційної діяльності варто сказати, що вона складається із

взаємопов'язаних елементів з ієрархічною співвідповідною функціональними особливостями. Ця система включає в себе [6]: джерела надходження фінансових коштів для здійснення інноваційної діяльності; механізм акумуляції коштів, що надходять із різних джерел; інструменти вкладення мобілізованого капіталу; механізм контролю над інвестиціями; механізм забезпечення повернення авансованих в інноваційні процеси засобів.

Існування низки проблем і безлічі чинників, що перешкоджають інноваційному розвитку харчової промисловості, тією чи іншою мірою актуалізує завдання формування в галузі багаторівневого (державна, регіон, галузь, підприємство тощо) організаційно-економічного механізму управління інноваціями, який повинен стимулювати внутрішні та зовнішні впливи на суб'єкти інноваційної діяльності.

Якщо на рівні держави розробити стратегію стимулювання інновацій у харчовій промисловості на довгострокову перспективу з розбивкою за підгалузями, то це дасть змогу харчовому підприємству залежно від його специфіки поступово, крок за кроком упроваджувати інноваційні проекти з меншими фінансовими затратами завдяки підтримці з боку держави. У такому документі повинен відобразитися прогноз інноваційних потреб кожної підгалузі, намічені проблеми і завдання, визначені фактори, що сприяють і перешкоджають упровадженню інновацій, і розроблена адекватна система стимулювання інновацій. У стратегії повинні бути виділені пріоритетні напрями інноваційної діяльності, виявлені реалізовані інноваційні проекти та можливості участі в них наукових та освітніх установ, визначені склад задіяних у них учасників, взаємозв'язок реалізованих інновацій та їх вплив на ефективність діяльності галузі, включаючи створення нових робочих місць, підвищення якості та обсягу виготовленої продукції, собівартості її виробництва, канали реалізації, ефективність бізнесу в цілому [6].

Галузевий рівень передбачає розробку послідовності та взаємозв'язку інновацій на різних стадіях виробничого циклу в харчовій галузі, інтеграцію харчових підприємств для створення і реалізації інновацій, економічну зацікавленість у реалізації інновацій її учасників, екологічні та соціальні наслідки інновацій.

Механізм управління інноваціями в харчовій промисловості, що формується на рівні регіону, має особливе

значення. По-перше, це пов'язано з тим, що більшість підприємств харчової промисловості працюють на рівні регіональних, а іноді і місцевих ринків. По-друге, розвиток середнього та малого бізнесу в рамках харчової промисловості посилює роль регіональних органів управління в розвитку галузі. Під час формування механізму управління інноваціями можуть бути задіяні адміністративні, економічні стимули, щоб забезпечити раціональне використання продуктивних сил регіону, вдосконалення господарських зв'язків між підприємствами регіону з організаціями інших територій. Ураховуючи важливе соціальне значення харчової промисловості, стимулювання інновацій для її розвитку сприятиме підвищенню рівня життя і задоволеності населення [6].

Крім того, для інтеграції інновацій різного виду в роботу підприємств харчової промисловості та прискорення їх використання в рамках регіону доцільне створення центрів, які займалися би проблемами взаємодії наукових, освітніх та виробничих структур, надавали консультативну та інформаційну підтримку інноваційному бізнесу, брали участь у розробці методів стимулювання інноваційної діяльності, здійснювали пошук джерел фінансування інноваційних проектів, а також здійснювали контроль над витратами залучених коштів.

Висновки. Активність харчового підприємства, його перехід з одного якісного стану в інший визначаються саме його стратегічним потенціалом. Управління цим потенціалом пов'язане не тільки з пізнанням і використанням, але й формуванням і розвитком тих його властивостей, які необхідні для досягнення бажаного результату. Одним із важливих завдань у процесі формування та управління стратегічним потенціалом харчових підприємств є виділення його елементів. Серед цих елементів ключовим вважаємо інноваційний потенціал. Що стосується формування інноваційного потенціалу, то воно повинно лаконічно відповідати стратегії розвитку харчової галузі, її цілям та завданням. Рівень формування інноваційного потенціалу визначають у процесі аналізу наявних і латентних потенційних можливостей та ресурсного забезпечення, оцінки необхідності та достатності наявних ресурсів поставленим цілям та завданням і формування механізмів їх практичної реалізації щодо створення інтегральних зв'язків між структурними ланками, які відповідають внутрішнім перетворенням.

Список використаних джерел:

1. Ильяшенко С.Н. Инновационное развитие субъектов хозяйственной деятельности / С.Н. Ильяшенко // Механізм регулювання економіки, економіка природокористування, економіка підприємства та організація виробництва. – Суми : СумДУ, 2000. – Вип. 1. – С. 110–116.
2. Гришова І.Ю. Підходи до формування інноваційного потенціалу підприємств харчової промисловості / І.Ю. Гришова, Т.М. Гнатєва // Економіка та інноваційний розвиток національного господарства: Інноваційна економіка. – 2013. – № 1(39). – С.15–18.
3. Верба В.А. Методичні рекомендації з оцінки інноваційного потенціалу підприємства / В.А. Верба, І.В. Новікова // Проблеми науки. – 2003. – № 4. – С. 21–29.
4. Миляева Л.Г. Уточнение понятия «инновационный потенциал», базирующееся на методике структурированных процедур / Л.Г. Миляева, Д.А. Билоусов // Инновации. – 2008. – № 12(122). – С. 100–102.
5. Федулова Л.І. Обґрунтування напрямів інноваційного розвитку підприємств хлібопекарної галузі : [монографія] / Л.І. Федулова. – К. : НУХТ, 2009. – 512 с.
6. Губіна В.В. Інновації як фактор конкурентоспроможності в харчовій промисловості / В.В. Губіна // Ефективна економіка. – 2013. – № 7 Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3764>.
7. Дейнеко Л.В. Харчова промисловість України: ефективність використання виробничих ресурсів і кадрового потенціалу / Л.В. Дейнеко [та ін.] ; НАН України ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». – К., 2013. – 120 с.
8. Отенко І.П. Стратегічні пріоритети підприємства : [монографія] / І.П. Отенко. – Харків : ХНЕУ, 2008. – 108 с.

Анотация. В статье рассмотрены сущность и структура инновационного потенциала как элемента стратегического потенциала. Проанализированы основные проблемы реализации инновационной модели в пищевой промышленности Украины и, соответственно этому, выделены четыре процесса инновационного развития пищевой промышленности. Рассмотрен ряд мер по стимулированию инновационного потенциала на отраслевом уровне и государства в целом.

Ключевые слова: инновационный потенциал, пищевая промышленность, стратегический потенциал пищевых предприятий, инновационное развитие.

Summary. The article examines the nature and structure innovative potential as part of the strategic potential. The basic problem of implementing an innovative model of Ukraine in the food industry and, accordingly, allocated four processes of innovation development of the food industry. A number of measures to stimulate the innovative capacity at branch level and the state as a whole.

Key words: innovative potential, food processing, strategic potential food enterprises, innovative development.